

TEKA 2016, Nr 2

Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych
Oddział Polskiej Akademii Nauk w Lublinie

Systematyka obiektów architektury krajobrazu we współczesnym mieście

dr inż. arch. Maciej Kłopotowski*Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska**Katedra Ochrony i Kształtowania Środowiska, Zespół Dydaktyczny Architektury Krajobrazu*

Streszczenie: Od kilkudziesięciu lat trwają prace mające na celu systematyzowanie obiektów architektury krajobrazu oraz prowadzenie ich klasyfikacji. Autor w swych badaniach również podejmuje tę problematykę. Prowadzi swe prace na tle uwarunkowań historycznych, w tym wiedzy i praktyki projektowej. Za podstawę (punkt wyjścia) prac systematyzujących zagadnienia teorii, odmiennie od działań dotychczasowych, przyjmuje obszar planowania przestrzennego. Wprowadzone kolejne (dwustopniowe) podziały terenów zieleni kończy przyporządkowaniem im konkretnych obiektów architektury krajobrazu. W dalszej kolejności zestawia je z uwarunkowaniami lokalizacyjnymi, określając ich położenie w określonej strefie miasta.

Słowa kluczowe: architektura krajobrazu, planowanie przestrzenne, tereny zieleni w mieście, zieleń miejska, obiekt architektury krajobrazu

Uwaga metodyczna

Niniejsza publikacja *Tereny zieleni we współczesnym mieście* składa się z dwóch części: 1. *Systematyka obiektów architektury krajobrazu we współczesnym mieście* i 2. *Klasyfikacja i zadania terenów zieleni we współczesnym mieście*. W obu częściach zachowano ciągłość numeracji przypisów, tabel i grafów. Podsumowanie prezentowanych w nich badań oraz spis literatury zamieszczono części drugiego.

Zamieszczone w niniejszej publikacji badania zostały zrealizowane w ramach pracy nr S/WBiIŚ/2/2016 i sfinansowane ze środków na naukę MNiSW.

Wstęp

Od wielu lat urbaniści, architekci, architekci krajobrazu, ogrodnicy zajmujący się kształtowaniem terenów zieleni i ekolodzy, w swych badaniach i pracach naukowych, podejmują problematykę terenów zieleni w mieście. Zagadnienie to częstokroć omawiane jest na tle ich klasyfikacji, która pozwala poszczególnym obiektom architektury krajobrazu przyporządkować ich cechy oraz określić stawiane im zadania funkcjonalne i przestrzenne. Analiza tych zagadnień prowadzi do wniosku, iż istnieje rozdźwięk pomiędzy poszczególnymi opracowaniami. Przebiega on w linii podziałów na środowisko architektów i urbanistów oraz ogrodników, architektów krajobrazu i ekologów. Pierwsza z grup preferuje klasyfikacje związane z podziałem funkcjonalnym oraz sposobem użytkowania i dostępności terenu. Częstokroć odnosi się do zapisów planistycznych i sposobu zagospodarowania działki związanej z obiektem architektonicznym (jego funkcją użytkową). Druga w swych podziałach zwraca szczególną uwagę na cechy terenów zieleni takie jak: walory przyrodnicze (w tym biologiczne), psychiczne, wychowawcze i edukacyjne oraz ochronne a nawet przeciwpożarowe, ponadto podkreśla ich walory artystyczne i plastyczne. Pierwsze z wymienionych środowisk częstokroć traktuje tereny zieleni jako „dodatek” do przestrzeni zurbanizowanej bądź „upiększenie” otoczenia budynku lub wyposażenie wnętrza miejskiego placu. Drugie - jako część ekosystemu wymagającego powiązań przestrzennych z jego innymi elementami. Obie z grup, choć z różnym nasileniem, podnoszą walory zdrowotne i estetyczne tych terenów. W wielu opracowaniach jako

istotne wskazywane są ich wartości społeczne i kulturowe (zwłaszcza w odniesieniu do obiektów zabytkowych). W różnych publikacjach, w zróżnicowany sposób klasyfikacje te nakładają się na siebie. Takie same obiekty architektury krajobrazu wpisywane są w różne grupy podziałów nadrzędnych. Autor niniejszego opracowania stan taki upatruje w braku jednej spójnej klasyfikacji. W swych badaniach podejmuje próbę budowania hierarchicznego podziału terenów zieleni w mieście – takiego, który obejmie wszystkie z występujących (zdefiniowanych w teorii) w nim obiekty. Jednocześnie poszczególne poziomy podziału opiera na czytelnych, jednoznacznie sprecyzowanych, zasadach. Czerpie przy tym z nieocenionego dorobku poprzedników a wprowadzone podziały własne stara się utrzymać w ramach jak najbardziej zbliżonych do już istniejących.

Tereny zieleni w teorii projektowania i zapisach legislacyjnych

Problematykę terenów zieleni (dawniej zielonych) w mieście, w polskich badaniach naukowych, podjęto w drugiej połowie lat czterdziestych dwudziestego wieku. Dokonano wówczas ich podziału na tereny budowlane i otwarte¹. Obowiązujący w ówczesnej teorii urbanistyki podział wyodrębnił w mieście obszary mieszkaniowe (budowlane) i odizolowane od nich tereny zakładów przemysłowych (otwarte), tworząc koncepcje miasta oparte na strefowaniu funkcjonalnym². Podział ten jest całkowicie zgodny z doktrynalnymi zaleceniami Karty Ateńskiej³, której autorzy już w roku 1933 postulowali: *Aby odtąd każda dzielnica mieszkaniowa obejmowała powierzchnie zielone, konieczne dla właściwego urządzenia gier i sportów dla dzieci, młodzieży i dorosłych i dalej: Aby nowe przestrzenie zielone służyły wyraźnie określonym celom: by zawierały ogrody zabaw dziecięcych, szkoły, ośrodki młodzieżowe czy wszystkie budynki użyteczności publicznej związane bezpośrednio z mieszkalnictwem*. Autorzy karty postulowali również zakładanie i budowę: parków, terenów sportowych, stadionów, plaż itp., przy czym uważali, że program wypoczynku ma być ustalony i zawierać działania różnego typu od spacerów i wypoczynku biernego po sport. Proponowany w karcie podział stał się podstawą klasyfikacji terenów zieleni wprowadzonych w Polsce. Zakładał on wyodrębnienie dwóch grup obszarów. W pierwszej (tereny budowlane) klasyfikowano obszary zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej oraz przestrzenie wolne zlokalizowane wśród takiej zabudowy. Sklasyfikowano w niej również tereny wolne od zabudowy, zlokalizowane w przestrzeniach buforowych pomiędzy dzielnicami. W drugiej z grup (tereny otwarte) poza obszarami związanymi z lokalizacją przemysłu, kolei oraz infrastruktury technicznej znalazły się obiekty architektury krajobrazu związane z odpoczynkiem aktywnym (sportem) i pasywnym (cichym, spokojnym realizowanym w parku). Do terenów tych zaliczono również szereg obiektów miejskich takich jak: ogrody dziecięce, szkolne, sportowe; parki, zieleńce, lasy miejskie; ogrody działkowe i szpitalne; cmentarze oraz tereny dydaktyczno – naukowe i uprawne.

Wprowadzony w okresie powojennym podział miejskich terenów zieleni w latach pięćdziesiątych usankcjonowały zapisy legislacyjne. Od roku 1951 zaczęły obowiązywać Tymczasowe Normatywy Urbanistyczne (uzupełnione w roku 1953) a od roku 1955 – Normatyw techniczny projektowania zieleni blokowej⁴. W dokumentach tych zieleń w mieście podzielono na dwie grupy, którym przyporządkowano konkretne typy obiektów architektury krajobrazu. Wyodrębniono *tereny zielone*, które są zlokalizowane na obszarach osiedleńczych (mieszkaniowych) oraz poza nimi⁵. Do pierwszej z tych grup zaliczono: parki ludowe (parki kultury), parki wypoczynkowo – sportowe (w tej grupie sklasyfikowano również zieleń bloku i zespołu budynków mieszkalnych), bulwary i promenady oraz zieleń terenów sportowych. Zaś w drugiej: część zieleni terenów sportowych, ogrody działkowe i cmentarze. Poszczególnym obiektom przyporządkowano zalecaną powierzchnię, którą uzależniono od liczby użytkowników (mieszkańców). Powstające w tym okresie parki miejskie częstokroć lokalizowano na hałdach miejskiego gruzu (pozostałości po zniszczeniach wojennych) co nadało szczególną rangę zagadnieniom kształtowania ich

1 A. Ptaszycka, *Przestrzenie zielone w miastach*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Poznań 1950, s. 85.

2 Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych, w przestrzeniach miast, poza terenami mieszkaniowymi i przemysłowymi wyodrębniano: tereny sportowe (głównie związane z obiektami wielkopowierzchniowymi jak stadiony czy kąpieliska), tereny komunikacji i służby zdrowia oraz tereny specjalnego przeznaczenia związane z obronnością.

3 Karta Ateńska – dokument, zawierający postulatywne zasady nowoczesnego projektowania urbanistycznego, opracowany przez Le Corbusiera, uchwalony na IV Kongresie CIAM w Atenach w roku 1933. *Nowa Karta Ateńska 1998. Karta Ateńska 1933*, POBITNO, Rzeszów 2004.

4 Normatywy Urbanistyczne z lat 1951 i 1953 wprowadzono na mocy zarządzeniem Prezesa Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury, zaś Normatyw techniczny projektowania zieleni blokowej z roku 1955 wprowadziło Ministerstwo Gospodarki Komunalnej.

5 Wprowadzony podział pozostaje w całkowitej zgodzie z teoretycznymi podstawami projektowania mieszkalnictwa z tego okresu.

terenu. Nowo powstające obiekty architektury krajobrazu, realizowane były w ramach czynów społecznych, w których uczestniczyli uczniowie, studenci i pracownicy zakładów przemysłowych, a na obszarach związanych z zabudową mieszkaniową sami mieszkańcy. Większość z nich nie była przygotowana do wykonania zleconych im prac, traktowała je jako przykry obowiązek społeczny lub wstęp do następującego po ich zakończeniu pikniku⁶. Z perspektywy czasu działania te oceniane są jako pozbawione nadzoru sił fachowych (projektantów) lub nadzorowane w stopniu niewystarczającym. Zaowocowało to przypadkowymi miejscami nasadzeń drzew, zwłaszcza na terenach międzyblokowych, oraz tworzenia zupełnie przypadkowych kompozycji roślinnych. Istotnym w tym okresie zagadnieniem projektowym stała się również zieleń przyuliczna, która stanowiła naturalne uzupełnienie ciągów komunikacyjnych odbudowujących i rozbudowujących się miast. Roślinność ta zaczęła stanowić istotny element ekologiczny miasta funkcjonalnego. Zwykle projektowana w formie szpalerów i nasadzeń rzędowych pozwalała na podkreślanie, realizowanych w tym czasie, osiowych założeń urbanistycznych. Równoległe z budową nowych obiektów podjęto prace związane z badaniem, dokumentowaniem i odtwarzaniem obiektów historycznych, które to do dnia dzisiejszego stanowią odrębny obszar studialny i projektowy.

Normatywy techniczne w projektowaniu przestrzeni (w tym obiektów architektury krajobrazu) obowiązywały przez całą dekadę lat sześćdziesiątych. W stosownych dokumentach zieleń osiedlową różnicowano na ogród osiedlowy, który dzielono na: ogród jordanowski dla dzieci, park wypoczynkowy dla dorosłych (definiowany jako zespoły zieleńców z ławkami i kwietnikami, połączone systemem ścieżek spacerowych), przestrzeń sportowo – rekreacyjną (określaną jako tereny gier i zabaw dla dzieci i młodzieży) i zieleń przydomową (zlokalizowaną w bezpośrednim sąsiedztwie budynków mieszkalnych). Na terenie tym postulowano realizację placów zabaw dla dzieci najmłodszych oraz zakątki otoczone zielenią przeznaczonych do krótkiego wypoczynku dorosłych. Dla obszarów tych wskazano zalecane wielkości oraz powierzchnie, które podobnie jak w poprzednim dziesięcioleciu, uzależniono od potencjalnej liczby korzystających z nich mieszkańców⁷. Zwracano w tym okresie uwagę na to, że elementy zieleni (zwłaszcza duże drzewa) doskonale wypełniają pustą przestrzeń osiedla oraz urozmaicają nieciekawą i szablonową architekturę typowych domów⁸. Jednocześnie w teorii projektowania obiektów architektury krajobrazu zwracano uwagę, że kompozycja terenów zieleni musi być dostosowana do warunków naturalnych. Przy tym powinna ona być skromna, tania i łatwa do utrzymania. Stanowisko takie pod koniec lat pięćdziesiątych stanowiło krytykę realizacji socrealistycznych, w tym sztywnego naśladowania monumentalnych założeń wzorowanych na rozwiązaniach radzieckich. Postulowano wówczas realizację kompozycji terenów zieleni opartej na rozległych trawnikach z dominantami drzew oraz krzewów wykorzystywanych jako osłony przestrzeni gospodarczych i ciągów komunikacyjnych⁹.

W roku 1974 Ministerstwo Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska (MGTiOŚ) wprowadziło nowe zarządzenie w sprawie wskaźników i wytycznych dla terenów mieszkaniowych w miastach¹⁰. W dokumencie tym wprowadzono podział terenów mieszkaniowych na Strukturalne Jednostki Mieszkaniowe i ich zespoły, dla których określono grupy funkcji a wśród nich wyodrębniono sport i rekreację. W grupie tej na poziomie jednostki wymieniono: place zabaw, przydomową rekreację osób starszych, ogrody dziecięce (dawniej zwane jordanowskimi) oraz osiedlowe parki sportowo – rekreacyjne, zaś na poziomie ich zespołu: parki wypoczynkowe międzyosiedlowe, zespoły obiektów sportowych oraz ogrody działkowe. Podobnie jak w przypadku wcześniejszych dokumentów, sparametryzowano wielkości tych obiektów. W dokumencie podano zalecane ich wielkości w wartościach optymalnych oraz przypadających na jednego mieszkańca. Dodatkowo określono izochrony tych obiektów. Podobnie jak w poprzednich dziesięcioleciach większość z nich realizowana była po zasiedleniu budynków mieszkalnych, przy znacznym współudziale społecznym.

Pod koniec lat siedemdziesiątych otwarto dyskusję o społecznym znaczeniu terenów rekreacyjnych. Pojmowano wówczas problematykę rodziny i środowiska społecznego oraz procesów integracji i identyfikacji człowieka z otoczeniem. Na tym tle prezentowano opracowania projektowe i realizacje ilustrujące postulowany

6 Problematykę czynów społecznych w powojennej Polsce nakreśla A. Basista w: A. Basista, *Betonowe dziedzictwo. Architektura w Polsce czasów komunizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Kraków 2001, s. 87.

7 W. Osrowski z zespołem, *Osiedle mieszkaniowe*, Wydawnictwa Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1967, s. 19 – 23; W. Czarnecki, *Planowanie miast i osiedli, tom II, Miejsca pracy i zamieszkania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965, s. 402-411.

8 W. Czarnecki, *Planowanie miast i osiedli, tom II, Miejsca pracy i zamieszkania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965, s. 526.

9 Tamże, s. 525.

10 *Zarządzenie MGTiOŚ w sprawie wskaźników i wytycznych dla terenów mieszkaniowych w miastach* (1974).

sposób zarządzania przestrzeni społecznych¹¹. Niestety rzeczywistość w sposób znaczący odbiegała od postulowanych wzorców. Realizowane wyposażenie, w tym standard wzorniczy, placów zabaw i przestrzeni rekreacyjnych był niezwykle niski a założenia te były powtarzalne. Wynikało to z masowej produkcji, głównie metalowych: ławek, huśtawek, karuzel, zjeżdżalni oraz ażurowych elementów do wspinania się. Projekty indywidualne dotyczy wyłącznie obiektów prestiżowych i lokowane były w wybranych parkach osiedlowych i dzielnicowych.

W latach osiemdziesiątych w teorii projektowania zaczęto systematyzować i doprecyzowano podziały obiektów architektury krajobrazu. W opracowaniach urbanistycznych w sposób szczegółowy omawiano zasady projektowania i wyposażania obiektów rekreacji przydomowej, ogrodów dziecięcych i osiedlowych oraz zespołów boisk sportowych. W okresie tym zaczęto również szczegółowo definiować funkcje i formy rekreacji. W większym niż dotychczas stopniu uzależniano je od wieku użytkowników. Przestrzenie te zaczęto dzielić na przeznaczone dla: dzieci małych (0-5 lat), dzieci starszych (5-12 lat), młodzieży i dorosłych oraz osób starszych¹². W wielu opracowaniach z tego okresu zaczyna pojawiać się problematyka przestrzeni dla osób z małym dzieckiem i osób niepełnosprawnych.

Do końca lat osiemdziesiątych dwudziestego wieku w projektowaniu terenów zieleni i obiektów architektury krajobrazu w mieście posiłowano się podziałami zdefiniowanymi w normatywach urbanistycznych, które to głównie z uwagi na niemożliwość osiągnięcia zakładanych w nich wskaźników (co wynikało z uwarunkowań ekonomicznych), przestały obowiązywać w połowie lat osiemdziesiątych i w latach kolejnych traktowane były wyłącznie jako zalecenia projektowe.

Koniec wieku dwudziestego zaowocował rozważaniami nad jakością użytkową terenów istniejącej zieleni miejskiej¹³. Wprowadzone wówczas podziały wyróżniał: zielen publiczną (parki, ogrody publiczne, skwery, bulwary, aleje spacerowe, parki leśne, ośrodki wypoczynkowe; zielen o specjalnym przeznaczeniu z podziałem na tereny o ograniczonej dostępności (o charakterze półpublicznym) związane z obiektami architektonicznymi lub mniejszej dostępności (takie jak: ogrody zoologiczne i botaniczne, ogrody działowe, cmentarze) oraz tereny o specjalnym przeznaczeniu związane z instytucjami i obiektami: handlowymi, usługowymi, przemysłowymi; zielen osiedlową o charakterze prywatnym i półprywatnym (ogrody przydomowe i dziedzińce) oraz społecznym (parki osiedlowe). Na uwagę zasługuje fakt, iż trwające wówczas prace klasyfikacyjne, związane z nazwaniem poszczególnych obiektów architektury krajobrazu, prowadzone są do dnia dzisiejszego¹⁴. Współcześni ich autorzy sięgają do podstaw¹⁵ i na ich bazie dzielą tereny zieleni w mieście na: tereny ogólnodostępne – otwarte, tereny o ograniczonej (kontrolowanej) dostępności oraz tereny zieleni towarzyszącej obiektom. Tym samym w zdecydowany sposób zrywają z historycznymi podziałami na tereny zieleni związane z obszarami budowlanymi i tereny otwarte¹⁶. Kryterium zagospodarowania funkcjonalnego przestrzeni, z którym związane są tereny zieleni, zastąpiono kryterium dostępności, które to najczęściej pokrywa się z własnością terenu.

Jednocześnie w teorii kształtowania urbanistyki i terenów zieleni zaczęto wskazywać i definiować podstawowe wady dotychczasowych realizacji¹⁷. Wśród nich wyróżniono: brak jednoznacznej klasyfikacji przestrzeni i podziału jej na strefy użytkowe z określeniem użytkownika¹⁸, niejasne sytuacje własnościowe przestrzeni i związane

11 H. Skibniewska (z zespołem), *Tereny otwarte w miejskim środowisku mieszkalnym*, Arkady, Warszawa 1979.

12 W. Korzeniewski, *Podstawy programowania i projektowania zespołów wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej*, Centralny Ośrodek Informacji Budowlanej, Warszawa 1988, s. 44.

13 J.M. Chmielewski, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 288.

14 A. Łukasiewicz, Sz. Łukasiewicz, *Rola i kształtowanie zieleni miejskiej*, Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2011.

W roku 2015 w ramach działań Porozumienia na Rzecz Rozwoju Kierunku Studiów Architektury Krajobrazu nową definicję obiektu architektury krajobrazu opracowywał M. Kłopotowski

15 Między innymi: St. Raczkowski, *Tereny zielone. Podręcznik dla techników ogrodniczych*, Państwowe Wydawnictwo Rolne i Leśne, Warszawa 1963; W. Czarnecki, *Planowanie miast i osiedli, tom II, Miejsca pracy i zamieszkania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965; Niemirski W., *Kształtowanie terenów zieleni*, Arkady, Warszawa 1973; J. Pokorski, A. Siwiec., *Kształtowanie terenów zieleni*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998 (powołano się na wydanie 6, pierwsze ukazało się 1969).

16 Podstawowy podział obowiązujący od końca lat czterdziestych, przywoływany powyżej.

17 J.M. Chmielewski, M. Mirecka, *Modernizacja osiedli mieszkaniowych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 51.

18 Krytyka to dotyczyła prób projektowania „dla każdego” – rozumianego jako zunifikowany odbiorca przestrzeni.

z tym ograniczenia dostępności terenu¹⁹, złe wyposażenie poszczególnych obiektów, ponadto przeznaczanie zbyt małych środków na projektowanie, urządzenie i pielęgnację tych terenów²⁰. Poglądy te często prezentowane były na tle zagadnień z obszaru nauk społecznych i odnosiły się do zakresu bezpieczeństwa jednostki i społeczności. Większość z architektów akceptowała w tym czasie podział przestrzeni na: prywatną, półprywatną, półpubliczną i publiczną²¹. Podział ten starano się zastosować w odniesieniu do segregacji przestrzeni, w tym obiektów architektury krajobrazu. Popularność tego podziału wiąże się z pozostawaniem w swoistej korelacji z własnością terenu, która umożliwiła ograniczenie jego dostępności. Główne czynniki wpływające na popularność przytoczonego podziału to nagłośnienie na przełomie pierwszego i drugiego dziesięciolecia dwudziestego pierwszego wieku poglądów, mówiących o: związku człowieka z terytorialnością (chęcią fizycznego wskazania „swego” terytorium), możliwością kontroli własnej lub społecznej (wspólnej) użytkowanego terenu, a jednocześnie tworzenie wspólnoty bez znamion stygmatyzacji (częstokroć związane z wydzielaniem się z przestrzeni ogólnej i organizacją obiektów i osiedli zamkniętych), co argumentowane było potrzebą poczucia bezpieczeństwa społecznego. Obecnie podziały te przebiegają według kryteriów społecznego oddziaływania i różnicowań zachowań²². Przedstawiane są jako: prywatne – definiowane jako domena rodziny, społeczne – domena grupy, publiczne – domena miasta. Ponadto na granicach tych podziałów wyszczególniane są przestrzenie półprywatne i półspołeczne, zaś przestrzenie publiczne dzielone są na techniczne i kulturowe.

Współczesne realizacje terenów zieleni w mieście powstają w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego i dzielone są zgodnie ze stosowną klasyfikacją wprowadzoną Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury²³. Tereny te podzielono na: tereny zieleni objęte formami ochrony przyrody zgodnie z przepisami o ochronie przyrody (oznaczane ZN), lasy (oznaczane ZL), tereny zieleni urządzonej, takie jak: parki, ogrody, zieleń towarzysząca obiektom budowlanym, zieleńce, arboreta, alpinaria, grodziska, kurhany, zabytkowe fortyfikacje (oznaczane ZP), tereny ogrodów działkowych (oznaczane ZD), cmentarze (oznaczane ZC), obszary zagrożone powodzią (rozumiane jako nie użytkowe z dopuszczeniem: produkcji, działalności turystycznej, gospodarczej, rolniczej - oznaczane ZZ). W zakresie nazewnictwa stosuje się natomiast pojęcia zdefiniowane w Polskiej Klasyfikacji Obiektów Budowlanych²⁴ gdzie wymieniono: boiska i budowle sportowe (określając iż są to: zagospodarowane tereny sportowe przeznaczone do uprawiania sportów na świeżym powietrzu takie jak: piłka nożna, baseball, rugby, sporty wodne, lekkoatletyka, wyścigi samochodowe, rowerowe lub konne)²⁵ oraz budowle sportowe i rekreacyjne pozostałe²⁶, wymieniając wśród nich: wesołe miasteczka i parki wypoczynkowe, wyposażenie plaż i bazy sportów wodnych, ogrody i parki publiczne, skwery, ogrody botaniczne i zoologiczne. Wymienione w dokumencie obiekty: zieleń na placach i ulicach, zieleń w osiedlach, zieleń przydrożna oraz pozostałe tereny zielone sklasyfikowano jako powiązane z obiektami budowlanymi, któremu towarzyszą. W dokumencie tym cmentarze powiązane zostały z budynkami przeznaczonymi do sprawowania kultu religijnego i czynności religijnych.

Reasumując należy podkreślić, że współcześnie funkcjonuje wiele różnych (niekiedy rozbieżnych) klasyfikacji terenów zieleni w mieście. Przede wszystkim doprowadzono do sytuacji ogromnego rozdzwiku pomiędzy

19 Krytyka ta dotyczyła zasad kształtowania przestrzeni społecznej, zwłaszcza w odniesieniu do wielkich dzielnic mieszkaniowych i przekształceń przestrzeni, które stały się skutkiem wydzielania wspólnot mieszkaniowych w latach dziewięćdziesiątych wieku dwudziestego i trwają do czasów współczesnych.

20 Krytyka ta dotyczyła procesów realizacji obiektów architektury krajobrazu, które to w realizacjach osiedlowy stanowiły jeden z ostatnich punktów inwestycyjnych niemalże zawsze realizowany w systemie tak zwanych czynów społecznych.

21 B.E. Gronostajska, *Kreacja i modernizacja przestrzeni mieszkalnej. Teoria i praktyka na przykładzie wybranych realizacjach wrocławskich z lat 1970 – 1990*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2007, s. 107.

22 J.M. Chmielewski, *Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2016, s. 69.

23 Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

24 Polska Klasyfikacja Obiektów Budowlanych (PKOB) obowiązuje od dnia 1 stycznia 2000 .. Opracowano ją zgodnie z zaleceniami Narodów Zjednoczonych na podstawie Europejskiej Klasyfikacji Obiektów Budowlanych. Stanowi ona usystematyzowany wykaz obiektów budowlanych, rozumianych jako produkty finalne działalności budowlanej. Klasyfikacja ta stosowana jest w statystyce i ewidencji celem zapewnienia jednolitości kwalifikowania i grupowania informacji o obiektach budowlanych dla potrzeb prac planistycznych, cenotwórczych i badawczych dotyczących zadań i efektów produkcji budowlano-montażowej; Polskiej Klasyfikacji Obiektów Budowlanych (PKOB), Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1999 r. (poz. 1316).

25 PKOB: sekcja-2, dział-24, grupa- 241, klasa- 2411.

26 tamże, klasa- 2412.

legislacją i teorią z zakresu kształtowania miejskich terenów zieleni a szczególności grupowania ich w celu opisu zagadnień natury ogólnej.

Systematyka terenów zieleni w mieście

Reasumując stan prawny oraz dorobek teorii w zakresie nazewnictwa, podziałów i klasyfikacji terenów zieleni w mieście należy stwierdzić, iż wprowadzenie jednej jej systematyki jest aktualnie niemożliwe. Spowodowane jest to istniejącym ustawodawstwem, stanem wiedzy, sposobem jej prezentacji a tym samym spopularyzowania w praktyce tego zagadnienia. Możliwe jest natomiast podjęcie działań porządkujących klasyfikacje istniejące. W tym celu należy precyzyjnie określić podstawy ich wprowadzenia. W wyniku prowadzonych analiz stwierdzono, że możliwe jest: po pierwsze odniesienie zagadnień z obszaru teorii do obowiązującego ustawodawstwa (Tabela 1.), i po drugie, w ramach takiego podziału, jego doprecyzowanie i przyporządkowanie poszczególnym zdefiniowanym terenom - konkretnych obiektów architektury krajobrazu (Tabela 2.).

Tabela 3. Systematyka terenów zieleni w mieście. Zestawienie zdefiniowanych w polskiej legislacji terenów zieleni z terenami zdefiniowanymi w teorii (opracowanie autora).

PODZIAŁ TERENÓW ZIELENI W MIEŚCIE ZGODNIE Z OBOWIĄZUJĄCĄ LEGISLACJĄ	PODZIAŁ TERENÓW ZIELENI W MIEŚCIE ZGODNIE Z TEORIĄ (PODZIAŁ I STOPNIA)
ZN - tereny zieleni objęte formami ochrony przyrody zgodnie z przepisami o ochronie przyrody	ZN/1 – tereny rezerwatów przyrody
ZL - lasy	ZL/1 – lasy komunalne
ZP - tereny zieleni urządzonej, takie jak: parki, ogrody, zieleni towarzysząca obiektom budowlanym, zieleńce, arboreta, alpinaria, grodziska, kurhany, zabytkowe fortyfikacje	ZP/1 – tereny zieleni będące obiektami historycznych
	ZP/2 – tereny zieleni będące obiektami specjalistycznymi
	ZP/3 – tereny zieleni publicznych obiektów miejskich
	ZP/4 – tereny zieleni związane z mieszkalnictwem
	ZP/5 - tereny zieleni związane z obiektami nauki, oświaty i wychowania
	ZP/6 - tereny zieleni związane z obiektami użyteczności publicznej
	ZP/7 - tereny zieleni przy obiektach ochrony zdrowia i opieki społecznej
	ZP/8 - tereny zieleni związane z komunikacją
	ZP/9 - tereny zieleni specjalnego przeznaczenia
P – tereny przemysłowe	ZPR/1 - tereny zieleni izolującej zakłady przemysłowe
US – tereny sportu i rekreacji	ZS/1 - tereny sportu i rekreacji
ZD - tereny ogrodów działkowych	ZD/1 - tereny ogrodów działkowych
ZC - cmentarze	ZC/1 – cmentarze
ZZ - obszary zagrożone powodzią	ZZ/1 – tereny zalewowe o różnym sposobie użytkowania
R – tereny rolnicze	ZR/1 - tereny zieleni związane z produkcją rolną
-	ZB/1 – tereny łąk i nieużytków

Zamieszczony powyżej podział stanowi podstawę budowy nowej systematyki terenów zieleni w mieście. W Tabeli 1. zestawiono podziały stosowane w polskiej legislacji z podstawowymi grupami (jednoznacznie różnymi) terenów zieleni, które wyróżniane są w teorii projektowania (podział I stopnia). W proponowanej klasyfikacji wprowadzono oznaczenia literowo – cyfrowe. Oznaczenia literowe bezpośrednio odnoszą się do Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, zaś cyfrowe wprowadzają dwu stopniowy podział w grupie ocenianych terenów. Wyjątek stanowią pozycje: P, US i R odnoszące się do terenów przemysłowych, sportu i rekreacji oraz terenów rolniczych, które to w celu ujednoczenia stosowanych oznaczeń zastąpiono: ZPR, ZS i ZR. Wprowadzono również oznaczenie ZB stosowany do oznaczanie nieużytków miejskich występujących najczęściej w formie łąk i terenów podmokłych.

Kolejny z etapów badań poświęconych miejskim obiektom architektury krajobrazu zilustrowano w TABELI 2. Polega on na doprecyzowaniu wprowadzonych podziałów terenów (podział II stopnia) oraz przyporządkowaniu im konkretnych opisanych w teorii i realizowanych w praktyce obiektów. Dzięki opracowanej macyry możliwe jest odniesienie poszczególnych obiektów do terenów (podział II stopnia) i ich grup (podział I stopnia) oraz obszarów definiowanych w planowaniu przestrzennym, na których to są one lokalizowane.

Tabela 4. Systematyka terenów zieleni w mieście. Zestawienie zdefiniowanych w polskiej legislacji terenów zieleni z terenami zdefiniowanymi w teorii (podział I i II stopnia) oraz przyporządkowanymi im obiektami architektury krajobrazu (opracowanie autora).

SYSTEMATYKA TERENÓW ZIELENI W MIEŚCIE			
LEGI-SLA-CJA	TEORIA PROJEKTOWANIA I KSZTAŁTOWANIA TERENÓW ZIELENI W MIEŚCIE		
	TERENY ZIELENI W MIEŚCIE		OBIEKTY ARCHITEKTURY KRAJOBRAZU
	PODZIAŁ I STOPNIA	PODZIAŁ II STOPNIA	
ZN	ZN/1 – tereny rezerwatów przyrody	ZN/1/1 - tereny rezerwatów przyrody na terenie miast	ZN/1/1/1 - rezerwat przyrody
ZL	ZL/1 – lasy komunalne	ZL/1/1 - lasy komunalne	ZL/1/1/1 - las komunalny
ZP	ZP/1 – tereny zieleni będące obiektami historycznych	ZP/1/1 - tereny parków i ogrodów zabytkowych	ZP/1/1/1 – park zabytkowy
		ZP/1/2 - tereny zabytkowych grodzisk i fortyfikacji	ZP/1/1/2 – ogród zabytkowy
	ZP/2 – tereny zieleni będące obiektami specjalistycznymi	ZP/2/1 - tereny ogrodów botanicznych	ZP/1/2/1 - grodzisko
			ZP/2/1/2 - fortyfikacje
			ZP/2/1/3 - alpinarium
		ZP/2/2 - tereny ogrodów tematycznych i dydaktycznych	ZP/2/2/1 - ogród botaniczny
			ZP/2/2/2 - arboretto
			ZP/2/2/3 - ogród dydaktyczny
		ZP/2/2/4 - park integracji	
		ZP/2/2/5 - miasteczko ruchu drogowego	
		ZP/2/2/6 – wesołe miasteczko	

	ZP/3 – tereny zieleni publicznych obiektów miejskich	ZP/3/1 - tereny parków	ZP/3/1/1 - park kultury i wypoczynku (park ludowy)
			ZP/3/1/2 - park miejski
			ZP/3/1/3 - park centralny
			ZP/3/1/4 - park dzielnicowy
			ZP/3/2 - tereny zieleńców, skwerów, promenad, bulwarów
			ZP/3/2/1 - zieleniec
		ZP/3/2 - tereny zieleńców, skwerów, promenad, bulwarów	ZP/3/2/2 - skwer
			ZP/3/2/3 - promenada
			ZP/3/2/4 - bulwar
			ZP/3/3 - tereny placów i pasaży
			ZP/3/3/1 - plac miejski
			ZP/3/3/2 - pasaż
	ZP/4 – tereny zieleni związane z mieszkalnictwem	ZP/4/1 - tereny społecznej zieleni osiedlowej	ZP/4/1/1 - park osiedlowy
			ZP/4/1/2 - ogród osiedlowy
		ZP/4/2 – tereny półspółeczne (półprywatne) w środowisku mieszkaniowym	ZP/4/2/1 - dziedziniec międzyblokowy z placem zabaw dla dzieci małych (0-5 lat) i średnich (5-10 lat) i miejscem odpoczynku
			ZP/4/2/2 - ogródek indywidualny dostępny z mieszkania na I kondygnacji
		ZP/4/3 - tereny placów zabaw i ogrodów rekreacyjno - wypoczynkowych	ZP/4/3/1 - plac zabaw dla dzieci małych (0-5 lat)
			ZP/4/3/2 - plac zabaw dla dzieci średnich (5-10 lat)
			ZP/4/3/3 - plac zabaw dla dzieci starszych (10-15 lat)
			ZP/4/3/4 - tereny gier i zabaw dla młodzieży i dorosłych
			ZP/4/3/5 - siłownia na wolnym powietrzu
			ZP/4/3/6 – ścieżka zdrowia
			ZP/4/3/7 - miejsca odpoczynku osób starszych
			ZP/4/3/8 - wybiegów dla psów
	ZP/5 - tereny zieleni związane z obiektami nauki, oświaty i wychowania	ZP/5/1 - tereny zieleni związana z obiektami nauki	ZP/5/1/1 – kampus uczelni wyższej
			ZP/5/2 - tereny zieleni związana z obiektami oświaty i wychowania
		ZP/5/2 - tereny zieleni związana z obiektami oświaty i wychowania	ZP/5/2/1 - teren działki żłobka
			ZP/5/2/2 - teren działki przedszkola
			ZP/5/2/3 - teren działki szkoły podstawowej
ZP/5/2/4 - teren działki szkoły ponadpodstawowej			

	ZP/6 - tereny zieleni związane z obiektami użyteczności publicznej	ZP/6/1 - tereny zieleni przy obiektach sakralnych	ZP/6/1/1 – teren działki kościoła (innego obiektu sakralnego)
		ZP/6/2 - tereny zieleni przy obiektach kultury i sztuki	ZP/6/2/1 - teren działki: muzeum, teatru, itp ZP/6/2/2 – teren amfiteatru
		ZP/6/3 - tereny zieleni przy obiektach handlowych	ZP/6/3/1 – osiedlowe centrum handlowo – usługowe, galeria handlowa ZP/6/3/2 – centrum handlowe
		ZP/6/4 - tereny zieleni przy obiektach biurowych i hotelowych	ZP/6/4/1 – otoczenie obiektu biurowego ZP/6/4/1 – otoczenie hotelu
	ZP/7 - tereny zieleni przy obiektach ochrony zdrowia i opieki społecznej	ZP/7/1 - tereny zieleni przy zamkniętych obiektach ochrony zdrowia	ZP/7/1/1 – ogród przy szpitalu ZP/7/1/2 – ogród przy hospicjum
		ZP/7/2 - tereny zieleni przy obiektach ochrony zdrowia i opieki społecznej	ZP/7/2/1 - teren działki obiektu ochrony zdrowia (przychodni) ZP/7/2/2 - teren działki obiektu z mieszkaniami dla osób starszych i niepełnosprawnych
	ZP/8 - tereny zieleni związane z komunikacją	ZP/8/1 - tereny zieleni przyulicznej	ZP/8/1/1 - zieleń przyuliczna
		ZP/8/2 - tereny zieleni towarzyszącej komunikacji miejskiej	ZP/8/2/1 – zielone torowiska
	ZP/9 - tereny zieleni specjalnego przeznaczenia	ZP/9/1 - tereny zieleni izolacyjnej	ZP/9/1/1 – zieleń izolująca ciągi komunikacyjne
		ZP/9/2 - tereny zieleni rozdzielającej	ZP/9/2/1 – tereny rozdzielające osiedla i dzielnice mieszkaniowe
ZPR	ZPR/1 - tereny zieleni izolującej zakłady przemysłowe	ZPR/1/1 – tereny zieleni izolującej zakłady przemysłowe	ZPR/1/1/1 – zieleń izolująca zakłady przemysłowe
ZS	ZS/1 – tereny sportu i rekreacji	ZS/1/1 – tereny zieleni przy stadionach i halach sportowych	ZS/1/1/1 – otoczenie stadionów ZS/1/1/2 – otoczenie hal sportowych (w tym: kortów tenisowych, lodowisk, basenów, itp.)
		ZS/1/2 – tereny zieleni przy zespołach boisk i obiektach terenowych	ZS/1/2/1 – boiska terenowe
			ZS/1/2/2 – pola golfowe
			ZS/1/2/3 – skatepark
			ZS/1/2/4 – tory samochodowe
		ZS/1/3 – tereny zieleni przy plażach i kąpieliskach	ZS/1/3/1 – plaża (kąpielisko)
		ZS/1/4 – tereny zieleni przy bazach sportów wodnych	ZS/1/4/1 – bazy sportów wodnych
		ZS/1/5 – tereny zieleni przy stokach narciarskich	ZS/1/5/1 – stok narciarski
ZS/1/5 – tereny zieleni przy trasach sportowych	ZS/1/5/1 – trasy lekkoatletyczne		
	ZS/1/5/2 – trasy kolarskie		
	ZS/1/5/3 – trasy narciarskie		
	ZS/1/5/4 – trasy do jazdy konnej		
ZD	ZD/1 – tereny ogrodów działkowych	ZD/1/1 – tereny ogrodów działkowych	ZD/1/1/1 – ogrody działkowe

ZC	ZC/1 – cmentarze	ZC/1/1 – cmentarze	ZC/1/1/1 – cmentarz
ZR	ZR/1 – tereny zieleni związane z produkcją rolną	ZR/1/1 – tereny zieleni związane z produkcją rolną	ZR/1/1/1 – gospodarstwa rolne (wydzielone) ZR/1/1/2 – produkcja rolnicza na terenie otwartym
ZB	ZB/1 – tereny łąk i nieużytków	ZB/1/1 – tereny łąk i nieużytków	ZB/1/1/1 – łąki i błonia ZB/1/1/2 – nieużytki
ZZ	ZZ/1 – tereny zalewowe o różnym sposobie użytkowania	ZZ/1/1 – tereny zalewowe o różnym sposobie użytkowania	ZZ/1/1/1 – tereny zalewowe o różnym sposobie użytkowania

Lokalizacja terenów zieleni w mieście

Współczesne miasto to struktura powstająca w wielu etapach a zlokalizowane na jego obszarze tereny zieleni odzwierciedlają konwencje kreacji przestrzeni miejskiej, ulegające modom i potrzebom kolejnych epok. Obecnie układy przestrzenne miast to systemy sieciowe, mozaika wielu powiązań, które nałożone są na strukturę wcześniejszego miasta funkcjonalnego – kształtowanego w drugiej połowie wieku dwudziestego, przemysłowego z przełomów wieku dziewiętnastego i dwudziestego oraz wcześniejsze. Te najstarsze dziś stanowią obszary centrów²⁷ (częstokroć określane są mianem historycznego centrum miasta) zazwyczaj są zwartą strukturą budowlaną w przestrzeni, której obiekty architektury krajobrazu ograniczają się do zielonego wyposażenia placów lub są związane z ogrodami prywatnymi. W zamieszczonej poniżej systematyce stref funkcjonalnych miasta obszary takie zdefiniowane zostały jako Strefa I. Zwarte miasto przemysłowe kreowane na obrzeżach struktury wcześniejszej, w kontrze do niej, wyposażane było w miejskie skwery i parki a jego ulice częstokroć stanowiły zielone bulwary i promenady, współcześnie tereny te to obszary śródmieść, rzadziej dzielnic peryferyjnych miast. Tereny te sklasyfikowano jako Strefa II. Obecnie stanowią one obszary wielu przebudów, w tym takich, które polegają na przekształcaniu terenów zdegradowanych w nowe obiekty architektury krajobrazu. Zróżnicowanie funkcjonalne miejskich struktur wprowadzone przez modernistyczne podziały miasta wyodrębniły w jego układzie strefy monofunkcyjne takie jak: mieszkaniowa, administracyjna, handlowa, sportowa, przemysłowa²⁸. Ich podział do dziś jest czytelny w wielu miastach, stąd kolejne z wyodrębnionych stref powielają przytoczone powyżej podziały funkcjonalno – przestrzenne. Strefa III – to tereny zabudowy mieszkaniowej (zwykle osiedlowej wraz z całą związaną z nimi infrastrukturą usługową, handlową, oświatową, społeczną i techniczną oraz powiązanymi z nimi obiektami architektury krajobrazu). Strefa ta zazwyczaj stanowi otulinę obszaru śródmieścia i jest porozdzielana wewnątrz terenami wolnymi od zabudowy. Strefa IV – to tereny zieleni o różnym przeznaczeniu, zlokalizowane w układzie przestrzennym pomiędzy oraz obrzeżnie w stosunku do terenów mieszkaniowych. Strefa V – to tereny przemysłowe oraz związane z nią tereny zieleni stanowiące ich bufora izolacyjne. W strefie tej sklasyfikowano również tereny związane z infrastrukturą techniczną, komunikacją i transportem tranzytowym. Strefa VI to tereny zieleni o lokalizacji peryferyjnej stanowiące otulinę mieszkaniowych i usługowych terenów miasta. Zazwyczaj związanej z lasami i terenami otwartymi. Większość obszarów tej strefy stanowią tereny o przeznaczeniu sportowym, turystycznym i rekreacyjnym. W grupie tej sklasyfikowano również cmentarze, tereny związane z produkcją rolną oraz nieużytki. Strefa VII związana jest z uwarunkowaniami przyrodniczymi miejsca (np. lasy, dolina rzeki i tereny do niej przyległe) i stanowi wyraźnie zdefiniowane ciągi ekologiczne przecinające struktury zurbanizowane. Z uwagi na specyfikę tej strefy określenie jej położenia w tkance miejskiej jest różnorodne i niemożliwe do jednoznacznego zdefiniowania. Wyodrębnione

27 M. Nowakowski, *Centrum miasta*, Arkady, Warszawa 1990.

28 J.M. Chmielewski, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 34.

J.M. Chmielewski, *Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2016, s. 63, 65.

strefa VIII związana jest z obiektami architektury krajobrazu mogącymi być zlokalizowanymi na terenie całego miasta a związanymi z budową nowych centr na przykład: biurowych, handlowych (handel wielkopowierzchniowy) bądź obiektów funkcjonalnie nie powiązanych z otoczeniem takich jak kampusy uczelni wyższych. Ponadto centra ośrodków satelitarnych realizowanych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dwudziestego wieku. W strefie tej sklasyfikowano również tereny przebudowywane na potrzeby realizacji nowych obiektów architektury krajobrazu. Zjawisko to dotyczy zwłaszcza współczesnych realizacji na terenach przemysłowych, kolejowych, itp. zlokalizowanych na terenie śródmieścia i historycznego centrum.

Poniżej zamieszczono zestawienie wyodrębnionych w mieście terenów zieleni oraz stref ich lokalizacji - takich, w których występują one najczęściej. Posłużono się w tym celu prezentowaną powyżej systematyką, wykorzystując tereny zdefiniowane w podziale I stopnia. W tabeli posługując się symbolem „●” zilustrowano pozytywny wyniki analiz, oznaczając przyporządkowanie terenu do konkretnej strefy. Zdefiniowane w wyniku prowadzonych analiz przyporządkowanie konkretnych obiektów architektury krajobrazu do poszczególnych stref miasta zamieszczono w podsumowaniu części II niniejszego tekstu.

Tabela 5. Tabela 3. Zestawienie porównawcze terenów zieleni w mieście (podział I) z wyodrębnionymi Strefami miasta (opracowanie autora).

PODZIAŁ TERENÓW ZIELENI W MIEŚCIE (PODZIAŁ I STOPNIA)	STREFA LOKALIZACJI							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
ZN/1 – tereny rezerwatów przyrody	○	○	○	●	○	○	●	○
ZL/1 – lasy komunalne	○	○	○	○	○	○	○	○
ZP/1 – tereny zieleni będące obiektami historycznych	○	●	○	●	○	○	○	○
ZP/2 – tereny zieleni będące obiektami specjalistycznymi	○	●	○	●	○	●	○	○
ZP/3 – tereny zieleni publicznych obiektów miejskich	●	●	●	●	○	●	○	●
ZP/4 – tereny zieleni związane z mieszkalnictwem	○	●	●	●	○	●	○	○
ZP/5 - tereny zieleni związane z obiektami nauki, oświaty i wychowania	○	●	●	○	○	○	○	●
ZP/6 - tereny zieleni związane z obiektami użyteczności publicznej	●	●	●	○	○	○	○	●
ZP/7 - tereny zieleni przy obiektach ochrony zdrowia i opieki społecznej	○	○	●	●	○	○	○	○
ZP/8 - tereny zieleni związane z komunikacją	○	●	●	○	○	○	○	○
ZP/9 - tereny zieleni specjalnego przeznaczenia	○	○	●	○	○	○	○	○
ZPR/1 - tereny zieleni izolującej zakłady przemysłowe	○	○	○	○	●	○	○	○
ZS/1 - tereny sportu i rekreacji	○	○	●	●	○	●	○	○
ZD/1 - tereny ogrodów działkowych	○	○	○	●	○	●	○	○
ZC/1 – cmentarze	○	○	○	○	○	●	○	○
ZZ/1 – tereny zalewowe o różnym sposobie użytkowania	○	○	○	○	○	●	○	○
ZR/1 - tereny zieleni związane z produkcją rolną	○	○	○	○	○	●	○	○
ZB/1 – tereny łąk i nieużytków	○	○	○	○	○	●	○	○

Korzystając z zaprezentowanego zestawienia, oraz jego rozwinięcia zamieszczonego w podsumowaniu, należy pamiętać, że tereny zieleni w mieście każdorazowo kształtowane są indywidualnie, w swoistej symbiozie z jego układem urbanistycznym i uwarunkowaniami przyrodniczymi. Niejednokrotnie to te właśnie tereny nadają miastu, lub jego części niepowtarzalny, indywidualny charakter. Stąd zaprezentowane powyżej zestawienie ma charakter modelowy, mogący odbiegać od istniejących rozwiązań i układów przestrzennych.

Podsumowanie

Zaprezentowany w niniejszej pracy hierarchiczny podział pozwolił na nowe (inne niż stosowane dotychczas w teorii) przyporządkowanie wielu obiektów architektury krajobrazu do grup nadrzędnych – terenów zieleni w mieście, które zaprezentowano w dwu stopniowym podziale. Sporządzone opracowanie jest spójne i odnosi wszystkie możliwe do zdefiniowania, występujące na terenie miasta, obiekty architektury krajobrazu do podziałów obowiązujących w obszarze planowania przestrzennego i prawa budowlanego. Zaś analiza lokalizacji poszczególnych terenów pozwala określić ich najczęstsze sytuowanie w strukturze miasta.

Zamieszczona powyżej systematyka stanowi podstawę dalszych prac badawczych (zaprezentowanych w części drugiej niniejszej publikacji), których celem jest klasyfikacja miejskich terenów zieleni oraz przyporządkowanie im zdefiniowanych zadań.

Systematics of landscape architecture objects in the modern city

Abstract: For decades there has been an ongoing work aimed at systematizing landscape architecture objects and keeping their classification. The author in his research also takes up this subject and conducts his work on the background of historical circumstances, including knowledge and practice of design. Unlike with the previous measures, the author here adopts area planning as the base (starting point) of works systematizing problems of theory. The subsequent (two-stage) greenery divisions are completed by the assignment of specific objects of landscape architecture. Subsequently they are juxtaposed with the determinants of localization, specifying their location in a particular town zone.

Key words: landscape architecture, area planning, green areas, town green zones, objects of landscape architecture

Literatura

- [1] Arct Z., *Projektowanie architektoniczne zakładów przemysłowych*, Arkady, Warszawa 1974.
- [2] Basista A., *Betonowe dziedzictwo. Architektura w Polsce czasów komunizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Kraków 2001.
- [3] Böhm A., Zachariasz A., *Architektura krajobrazu i sztuka ogrodowa. Ilustrowany słownik angielsko – polski, a-d*, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1997.
- [4] Böhm A., Zachariasz A., *Architektura krajobrazu i sztuka ogrodowa. Ilustrowany słownik angielsko – polski, e-j*, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 2000.
- [5] Böhm A., Zachariasz A., *Architektura krajobrazu i sztuka ogrodowa. Ilustrowany słownik angielsko – polski, k-q*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji zabytków, Warszawa 2005.
- [6] Chmielewski J.M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.
- [7] Chmielewski J.M., Mirecka M., *Modernizacja osiedli mieszkaniowych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.
- [8] Chmielewski J.M., *Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2016, s. 63, 65.
- [9] Czarnecki W., *Planowanie miast i osiedli, tom II, Miejsca pracy i zamieszkania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965.
- [10] Czerny W., *Architektura zespołów osiedleńczych*, Arkady, Warszawa 1972.
- [11] Dąbrowska-Milewska G., *Standardy urbanistyczne dla terenów mieszkaniowych – wybrane zagadnienia* [w:] *Architecturae et Artibus* – 1/2010.
- [12] Giedion S., *Przestrzeń, czas, architektura. Narodziny nowej tradycji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.

- [13] Gronostajska B.E., *Kreacja i modernizacja przestrzeni mieszkalnej. Teoria i praktyka na przykładzie wybranych realizacjach wrocławskich z lat 1970 – 1990*, Oficyna Wydawnicza politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2007.
- [14] Jurkowski H. z zespołem, *Komunikacja na terenach mieszkaniowych*, Zakład Wydawniczy CRS, Warszawa 1972.
- [15] Komar B., *Współczesna jakość spółdzielczej przestrzeni osiedlowej w świetle zasad rozwoju zrównoważonego na wybranych przykładach*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2014.
- [16] Korzeniewski W., *Podstawy programowania i projektowania zespołów wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej*, Centralny Ośrodek Informacji Budowlanej, Warszawa 1988.
- [17] Koziański S., *Koncepcja zabudowy miasta*, Arkady, Warszawa 1974.
- [18] Łukasiewicz A., Łukasiewicz Sz., *Rola i kształtowanie zieleni miejskiej*, Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2011.
- [19] Lipińska A., *Rola zieleni w osiedlu mieszkaniowym*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.
- [20] Lis A., *Struktura przestrzenna i społeczna terenów rekreacyjnych w osiedlach mieszkaniowych Wrocławia z lat 70. – 80. ubiegłego wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- [21] Niemirski W., *Kształtowanie terenów zieleni*, Arkady, Warszawa 1973; J. Pokorski, A. Siwiec. *Kształtowanie terenów zieleni*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998.
- [22] *Nowa Karta Ateńska 1998. Karta Ateńska 1933*, POBITNO, Rzeszów 2004.
- [23] Orzeszek-Gajewska B., *Kształtowanie terenów zieleni w miastach*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ARSZAWA 1982.
- [24] Nowakowski M., *Centrum miasta*, Arkady, Warszawa 1990.
- [25] Nowakowski M., współpraca B. Bankowska, *Sto lat planowania przestrzennego polskich miast (1910 – 2010)*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013.
- [26] Ostrowski W. (red.), *Osiedle mieszkaniowe. Materiały pomocnicze do projektowania urbanistycznego*, Wydawnictwa politechniki Warszawskiej, Warszawa 1965.
- [27] Osrowski W. z zespołem, *Osiedle mieszkaniowe*, Wydawnictwa Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1967.
- [28] Pokorski J., Siwiec A., *Kształtowanie terenów zieleni*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998 (wydanie 6).
- [29] *Polskiej Klasyfikacji Obiektów Budowlanych*, Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1999 r. (poz. 1316)
- [30] *Poradnik urbanistyczny budownictwa osiedlowego*, Biuro Projektów Typowych i Studiów Budownictwa Miejskiego, Warszawa 1957.
- [31] Ptaszycka A., *Przestrzenie zielone w miastach*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Poznań 1950.
- [32] Raczkowski St., *Tereny zielone. Podręcznik dla techników ogrodniczych*, Państwowe Wydawnictwo Rolne i Leśne, Warszawa 1963
- [33] *Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego*.
- [34] Różański S., *Budowa miasta a jego klimat*, Arkady, 1959.
- [35] Schneider-Skalska G., *Kształtowanie zdrowego środowiska mieszkaniowego. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwa Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004.
- [36] Saternus P., *Leksykon urbanistyki i planowania przestrzennego*, BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa 2013.
- [37] Skibniewska H. (z zespołem), *Tereny otwarte w miejskim środowisku mieszkalnym*, Arkady, Warszawa 1979.
- [38] Syrkus H., *Spółeczne cele urbanizacji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.
- [39] Szkiłdź J., *Elementy zagospodarowania terenów osiedlowych*, Zakład Wydawniczy CZSR, Warszawa 1979.
- [40] Szulczewska B. (red.), *Osiedle mieszkaniowe w strukturze przyrodniczej miasta*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2015.
- [41] Tołwiński T., *Urbanistyka. Zieleń w urbanistyce*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963.
- [42] Urbanowicz-Oppenheim D., *Zieleń w przemyśle*, Biuro Studiów i Projektów Typowych Budownictwa Przemysłowego, Warszawa 1965.
- [43] Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, ARKADY, Warszawa 1974.
- [44] Wojtkun G., *Osiedle mieszkaniowe w strukturze miasta XX wieku*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Szczecińskiej, Szczecin 2004.
- [45] *Zarządzenie MGTiOŚ w sprawie wskaźników i wytycznych dla terenów mieszkaniowych w miastach (1974)*.